

OCCUPATIO

ŹRÓDŁA MONASTYCZNE
98/3

ŚREDNIOWIECZE
22/3

Redaktorzy serii:

Michał T. Gronowski OSB
Szymon Hiżycki OSB
Beda Kisiel OSB

Rada naukowa:

Marek Derwich
Dariusz Kasprzak OFM Cap
Przemysław Nehring
Krzysztof Ożóg
ks. Marek Starowieyski
Ewa Wipszycka
Rafał Zarzeczny SJ
Piotr Urbański

ŚWIĘTY ODON Z CLUNY OCCUPATIO

Przekład

ELWIRA BUSZEWICZ

Redakcja naukowa i opracowanie

KAROLINA BIAŁAS

KRZYSZTOF SKWIERCZYŃSKI

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Przekład według wydania:

ODON z CLUNY, *Odonis abbatis Cluniacensis Occupatio*, wyd. A. SWOBODA, Lipsiae 1900

Przekład i opracowanie wykonane w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą: „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2014–2020, nr 12H 13 0566 82: „Źródła wzorców kultury monastycznej – transformacja i recepcja w średniowiecznej Polsce: kultura piśmienna, przekaz ustny i wizualny”.

Recenzje wydawnicze:

Dr hab. prof. UW MARCIN R. PAUK

Dr hab. prof. PIOTR URBAŃSKI

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Redakcja tomu:

KAROLINA BIAŁAS

MICHAŁ T. GRONOWSKI OSB

Opracowanie graficzne:

JAN NIEĆ

Imprimi potest:

Opactwo Benedyktynów

Wydanie I: Kraków 2025

ISBN 978-83-8205-391-3

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów 2025

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel.: +48 534 037 299; +48 (12) 688 52 95

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl; www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

CZĘŚĆ TRZECIA
OCCUPATIO

Przekład

ELWIRA BUSZEWICZ

Redakcja naukowa i opracowanie

KAROLINA BIAŁAS

KRZYSZTOF SKWIERCZYŃSKI

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Bibliografia	11
<i>Occupatio</i>	22
<i>Occupatio</i> (polski przekład)	23
Księga I	27
Księga II	59
Księga III	107
Księga IV	209
Księga V	279
Księga VI	347
Księga VII	427
Indeks biblijny	489
Indeks imion i nazw własnych	495

WYKAZ SKRÓTÓW

- BIAŁAS K. BIAŁAS, *Ideał mnicha czy ideał człowieka? Myśl antropologiczna w Occupatio Odon z Cluny*, ŻrMon 98/1, 2020.
- Collationes Sancti Odonis abbatis cluniacensis II Collationum libri tres, PL 133, kol. 517–638.
- Occupatio ODON Z CLUNY, *Odonis Abbatis Cluniacensis Occupatio*, wyd. A. Swoboda, Lipsiae 1900.
- Paralipomena ODON Z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 98/2, 2024.
- PL *Patrologiae cursus completus. Series latina*, wyd. J.-P. MIGNE, Parisiis 1844–1855
- RB ŚWIĘTY BENEDYKT Z NURSI, *Reguła*, przekł. A. ŚWIDERKÓWNA, Kraków 2005.
- Sermo III ODON Z CLUNY, *Sermo III. De sancto Benedicto abbate*, PL 133, kol. 721–729.
- Sermo IV ODON Z CLUNY, *Sermo IV. De combustione basilicae beati Martini*, PL 133, kol. 729–749.
- VSG ODON Z CLUNY, *Vita sancti Geraldi Auriliacensis*, red. A.-M. BULTOT-VERLEYSSEN, Bruxelles 2009.
- VSO JAN Z SALERNO, *Vita Sancti Odonis*, PL 133, kol. 43–86.
- ŻMM Źródła Monastyczne. Monografie, Kraków 2013–
- ŻrMon Źródła Monastyczne, Kraków 1993–
- ŻrMon 89 ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Żywot św. Geralda z Aurillac*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. M. BRZOWSKA, ŻrMon 89, Kraków 2020.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- APICJUSZ, *O sztuce kulinarnej ksiąg dziesięć*, przekł. i oprac. I. MIKOŁAJCZYK, S. WYSZOMIRSKI, Toruń 1998².
- BEDA CZCIGODNY, *De temporum ratione*, wyd. C.W. JONES, Washington 1943.
- BERNARD z CLUNY, *Bernardi Ordo Cluniacensis*, [w:] *Vetus disciplina monastica*, wyd. M. HERRGOTT, Paris 1726, s. 133–364.
- FEDRUS, *Bajki*, przekł. i oprac. J. STADLER, Wrocław 2015.
- Galli Anonymi *Cronica et gesta ducum sive principum Poloniae*, wyd. K. MAŁEZYŃSKI, MPH II, Kraków 1952.
- GRZEGORZ WIELKI, *Homiliae in Ezechielem*, PL 76, kol. 786–1072.
- *In Primum Regum Expositiones*, PL 79, kol. 17–468.
- *Moralia, księgi I–V*, t. 1, przekł. ZBIOROWY, red. nauk. i oprac. L. NIEŚCIOR, ŻrMon 39, 2013².
- *Moralia, księgi VI–X*, t. 2, przekł. ZBIOROWY, red. nauk. i oprac. L. NIEŚCIOR, ŻrMon 41, 2006.
- *Moralia, księgi XI–XVI*, t. 3, przekł. ZBIOROWY, red. nauk. i oprac. E. BUSZEWICZ, L. NIEŚCIOR, ŻrMon 44, 2007.
- *Moralia, księgi XVII–XXII*, t. 4, przekł. E. BUSZEWICZ, A. WILCZYŃSKI, red. nauk. i oprac. E. BUSZEWICZ, L. NIEŚCIOR, ŻrMon 63, 2013.
- *Moralia, księgi XXIII–XXVII*, t. 5, przekł. E. BUSZEWICZ, A. WILCZYŃSKI, red. nauk. i oprac. L. NIEŚCIOR, ŻrMon 75, 2015.
- *Moralia, księgi XXVIII–XXXII*, t. 6, przekł. E. BUSZEWICZ, A. WILCZYŃSKI, red. nauk. i oprac. L. NIEŚCIOR, ŻrMon 77, 2016.
- HIERONIM, *De interpretatione nominum Hebraeorum*, PL 23, kol. 771–858.

- IZYDOR Z SEWILLI, *De natura rerum*, wyd. J. FONTAINE, Bordeaux 1960.
- JAN SZKOT ERIUGENA, *De divina praedestinatione liber*, wyd. G. MADEC, CCCM 50, Turnhout 1978.
- JAN Z SALERNO, *Vita sancti Odonis*, PL 133, kol. 43–86.
- JÓZEF FLAWIUSZ, *Wojna żydowska*, przekł. i oprac. J. RADOŹYCKI, Poznań 1980.
- LUCJUSZ ANNEUSZ SENEKA, *Dialogi*, przekł. i oprac. L. JOACHIMOWICZ, Warszawa 1963.
- *O pocieszeniu do matki Helwii*, [w:] TEGOŹ, *Pisma filozoficzne*, t. II, przekł. L. JOACHIMOWICZ, Warszawa 1965, s. 490–540.
- ODON Z CLUNY, *Kazanie IV o spaleniu bazyliki św. Marcina*, [w:] *Homilie kluniackie (Sermones cluniacenses)*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. M.T. GRONOWSKI, ŻrMon 94 [w przygotowaniu].
- *Sermo III. De sancto Benedicto abbate*, PL 133, kol. 721–729.
- *Sermo IV. De combustione basilicae beati Martini*, PL 133, kol. 729–749.
- *Vita sancti Geraldii Auriliacensis*, wyd. A.-M. BULTOT-VERLEYSSEN, Bruxelles 2009.
- ODYLON Z CLUNY, *Sermo V. De resurrectione Domini*, PL 142, kol. 1004–1005.
- *Sermo VI. De eadem resurrectione Domini*, PL 142, kol. 1005–1009.
- *Sermo VII. De eadem resurrectione*, PL 142, kol. 1009–1011.
- ORYGENES, *O zasadach*, przekł. S. KALINKOWSKI, Warszawa 1996.
- OWIDIUSZ, *Metamorfozy*, przekł. A. KAMIEŃSKA, oprac. S. STABRYŁA, Wrocław 1995.
- Sancti Odonis abbatis cluniacensis II Collationum libri tres*, PL 133, kol. 517–638.
- SEDULIUS CAELIUS, *Dzieła wszystkie*, przekł. H. WÓJTOWICZ, Lublin 1999.
- ŚWIĘTY ATANAZY WIELKI, *Żywot św. Antoniego*, przekł. E. DĄBROWSKA, [w:] *Św. Antoni. Żywot. Pisma ascetyczne*, przekł. ZBIOROWY, red. E. WIPSZYCKA, ŻrMon 35, Kraków 2008, s. 75–146.

- ŚWIĘTY AUGUSTYN, *O Państwie Bożym (De Civitate Dei)*, przekł. W. KUBICKI, Kęty 1998.
- *Quaestionum in Heptateuchum libri VII. Locutionum in Heptateuchum libri VII. De octo quaestionibus ex veteri testamento*, red. J. FRAIPONT, D. DE BRUYNE, Turnout 1958 (Corpus Christianorum Series Latina, 33).
- ŚWIĘTY HIERONIM, *De interpretatione nominum Hebraeorum*, PL 23, kol. 771–934.
- ŚWIĘTY PIOTR DAMIANI, *Kazania o dziewicach*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 91, Kraków 2020.
- *Pisma monastyczne*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. i oprac. K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 83, Kraków 2018.
- TYTUS LIWIUSZ, *Dzieje Rzymu od założenia Miasta. Księgi I–V*, przekł. A. KOŚCIÓŁEK, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968.
- WALAFRYD STRABON, *Glossa ordinaria*, PL 114, kol. 9–752.
- WERGILIUSZ, *Eneida*, przekł. Z. KUBIAK, Warszawa 1998.
- *Georgiki*, przekł. T. KARYŁOWSKI, oprac. T. SINKO, Wrocław 1950.

Literatura

- BAUMANS A., *Original Sin, The History of Salvation and the Monastic Ideal of St. Odo of Cluny in his Occupatio*, [w:] *Serta devota in memoriam Guillelmi Lourdaux. Pars posteriori: cultura mediaevalis*, red. W. VERBEKE, M. HAWERALS I IN., Leuven 1995, s. 335–357.
- BIAŁAS K., *Nowicjat klasztorny i status nowicjuszy według Bernardi Ordo Cluniacensis*, [w:] BERNARD Z CLUNY, *Zwyczajnik klasztorny (Ordo Cluniacensis)*, przekł. E. BUSZEWICZ, red.nauk. i oprac. K. BIAŁAS, M.T. GRONOWSKI, ŻrMon 93 [w druku].
- *Nunc mala foemina fit mihi pagina, fit mihi sermo. Women and Femininity in Bernard of Cluny's De contemptu mundi in Comparative Perspective*, [w:] *Between Freedom and Submission. The Role of Women in the History of the Church*, red. F. FORLANI, S. MAS, Ł. ŻAK, Münster 2024, s. 109–134.

- Płeć męska i płeć słaba. *Kobiety w Occupatio Odon z Cluny*, [w:] *Złe kobiety czy zła sława? Negatywne wizerunki kobiet na przestrzeni dziejów*, red. K. BIAŁAS, K. SŁABOSZOWSKA, S. ŚMIECHOWICZ, Warszawa 2020, s. 26–45.
 - *The Most Dangerous, because the Most Carnal? The Sense of Touch in the Monastic Sources from the 10th to the 12th Century*, „*Studia Historica Gedanensia*” 15/2 (2024), s. 27–54.
 - *Quin adeo castus, quo nec de virgine penset. Hiob jako wzór czystości w dziełach Odon z Cluny*, [w:] ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 98/2, Kraków 2024, s. 427–451.
- BLOMME R., *La doctrine du péché dans les écoles théologiques de la première moitié du XIIe siècle*, Louvain–Gembloux 1958.
- BOQUET D., NAGY P., *Medioevo sensibile. Una storia delle emozioni (secoli III–XV)*, Roma 2018.
- BORCZYŃSKA J., *Tu es diaboli ianua – kobieta jako przyczyna wszelkiego zła w pismach Tertuliana*, [w:] *Złe kobiety czy zła sława? Negatywne wizerunki kobiet na przestrzeni dziejów*, red. K. BIAŁAS, K. SŁABOSZOWSKA, S. ŚMIECHOWICZ, Warszawa 2020, s. 13–25.
- BREITENSTEIN M., *Das Noviziat im hohen Mittelalter. Zur Organisation des Eintritts bei den Cluniazensern, Cisterziensern und Franziskanern*, Berlin 2008 (*Vita Regularis. Abhandlungen*, 38).
- BRZOWSKA M., *Kult św. Marcina oraz cnota caritas w życiu i pismach św. Odon*, [w:] ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 98/2, Kraków 2024, s. 343–361.
- *Mnich czy arystokrata? Świętego Odon z Cluny Żywot św. Geralda z Aurillac*, [w:] ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Żywot św. Geralda z Aurillac*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. M. BRZOWSKA, ŻRMON 89, 2020, s. 87–107.
- BUSZEWICZ E., *Poemat Odon z Cluny. Myśl zatrudniona, czyli medytacje, troski i rozpaczliwe starania*, [w:] ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ,

- red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 453–477.
- CADDEN J., *Nothing Natural is Shameful: Sodomy and Science in Late Medieval Europe*, Philadelphia 2013.
- CANTARELLA G.M., *Strój monastyczny – jego początki i symbolika*, [w:] TENŻE, *Comites aulae coelestis. Studia z historii, kultury i duchowości Cluny w średniowieczu*, red. nauk. i oprac. M.T. GRONOWSKI, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 47, 2009, s. 327–350.
- CLASSEN C., *The Deepest Sense: A Cultural History of Touch*, Urbana–Chicago–Springfield 2013 (Studies in Sensory History).
- COCHELIN I., *Adolescence uncloistered (Cluny, Early Twelfth Century)*, [w:] *Medieval Life Cycles: Continuity and Change*, red. I. COCHELIN, K. SMYTH, Turnhout 2013 (International Medieval Research, 18), s. 147–182.
- *Le dur apprentissage de la virginité: Cluny, XIe siècle*, [w:] *Au cloître et dans le monde: femmes, hommes et sociétés (IXe–XVe siècle). Mélanges en l'honneur de Paulette L'Hermite-Leclercq*, red. P. HENRIET, A.-M. LEGRAS, Paris 2000 (Cultures et civilisations médiévales, 23), s. 119–132.
- CONSTABLE G., *Seniores et Pueri at Cluny*, [w:] TENŻE, *The Abbey of Cluny. A Collection of Essays to Mark the Eleven-Hundredth Anniversary of its Foundation*, Berlin 2010 (Vita Regularis. Abhandlungen, 43), s. 113–119.
- CURTIUS E.R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, przekł. A. BOROWSKI, Kraków 1997.
- DE JONG M., *In Samuel's Image: Child Oblation in the Early Medieval West*, New York 1996.
- DIEM A., *Teaching Sodomy in a Carolingian Monastery: A Study of Walahfrid Strabo's and Heito's Visio Wettini*, „German History” 3 (24) 2016, s. 385–401.
- DUDZIAK D., *Grzegorz Wielki i jego komentarz do Księgi Hioba („Moralia in Iob”) – zarys problemu*, [w:] ŚWIĘTY ODON Z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red.

- nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 171–181.
- ELLIOTT D., *Fallen Bodies: Pollution, Sexuality and Demonology in the Middle Ages*, Philadelphia 1999.
- *The Corrupter of Boys: Sodomy, Scandal, and the Medieval Clergy*, Philadelphia 2020.
- FICHTENAU H., *Living in the Tenth Century. Mentalities and Social Orders*, przekł. P.J. GEARY, Chicago–London 1991.
- FREJLICH K., *Grzech sodomii w Occupatio Odon z Cluny*, „Teka Historyka” 38 (2009), s. 96–120.
- GILLIS M.B., *Heresy and Dissent in the Carolingian Empire. The Case of Gottschalk of Orbais*, Oxford 2017.
- GRONOWSKI M.T., *Spór o tradycję. Cluny oczami swoich i obcych – pomiędzy pochwałą a negacją*, ZMM 1, 2013.
- HILL S.E., *The Ooze of Gluttony. Attitudes towards Food, Eating and Excess in the Middle Ages*, [w:] *The Seven Deadly Sins. From Communities to Individuals*, red. R. NEWHAUSER, Boston–Leiden 2007 (Studies in Medieval and Reformation Traditions. History, Culture, Religion, Ideas CXXIII), s. 57–70.
- HOFFMANN T., *Free Will and the Rebel Angels in Medieval Philosophy*, Cambridge 2020.
- IOGNA-PRAT D., *La Madeleine du Sermo in veneratione sanctae Mariae Magdalenae attribué à Odon de Cluny*, „Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age” 104/1 (1992), s. 37–70.
- *Ład i wykluczenie. Cluny i społeczność chrześcijańska wobec herezji, judaizmu i islamu*, przekł. W. KOSIOREK, red. M. P. CHOJNACKI, M.T. GRONOWSKI, ZMM 2, 2013.
- JONES CH. A., *Monastic Identity and Sodomite Danger in the Occupatio by Odo of Cluny*, „Speculum” 82/1 (2007), s. 1–53.
- *To Embrace a Sack of Excrement: Odo of Cluny and the History of an Image*, „Speculum” 96/3 (2021), s. 662–698.
- KALISZUK J., *Mędrcy ze Wschodu. Legenda i kult Trzech Króli w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2005.

- KECK D., *Angels and Angelology in the Middle Ages*, New York–Oxford 1998.
- KIESEL D., *Lieben im Irdischen. Freundschaft, Frauen und Familie bei Augustin*, Freiburg–München 2008.
- KIJEWSKA A., *Mysł Eriugeny w szkole w Auxerre na przykładzie homilii Heryka Propheta Divinus*, [w:] ŚWIĘTY ODON z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, ŻrMon 98/2, Kraków 2024, s. 219–263.
- KOBIELUS S., *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 2002.
- LAHAYE-GAUSEN M., *Das Opfer der Kinder. Ein Beitrag zur Liturgie – und Socialgeschichte des Mönchtums im Hoher Mittelalter*, Altenberge 1991.
- Le diable au Moyen Âge: Doctrine, problèmes moraux, représentations*, red. J.-P. POLY, Aix-en-Provence 1979 (Senefiance, 6).
- LE GOFF J., TRUONG N., *Historia ciała w średniowieczu*, przekł. I. KANIA, Warszawa 2018.
- Literature on Adam and Eve. Collected Essays*, red. G. ANDERSON I IN., Leiden–Boston–Köln 2000.
- MAYR-HARTING H., *The Perceptions of Angels in History. An Inaugural Lecture delivered in the Univeristy of Oxford on 14th November 1997*, Oxford 1998.
- MCDANIEL R. L., *Pride Goes Before a Fall: Aldhelm's Practical Application of Gregorian and Cassianic Conceptions of Superbia and the Eight Principal Vices*, [w:] *The Seven Deadly Sins. From Communities to Individuals*, red. R. NEWHAUSER, Boston–Leiden 2007, s. 95–109.
- NEHRING P., *Dlaczego dziewictwo jest lepsze niż małżeństwo? Spór o ideał w chrześcijaństwie zachodnim końca IV stulecia w relacji Ambrożego, Hieronima i Augustyna*, Toruń 2005.
- NEWHAUSER R., *The Capital Vices as Medieval Anthropology*, [w:] *Laster im Mittelalter/Vices in the Middle Ages*, red. CH. FLÜELER,

- M. ROHDE, Berlin 2009 (Scriinium Friburgense. Veröffentlichungen des Mediävistischen Instituts der Universität Freiburg Schweiz 23), s. 105–124.
- OEZLE A., *Animal Rationality: Later Medieval Theories 1250–1350*, Leiden–Boston 2018 (Investigating Medieval Philosophy, 12).
- PAPROCKI H., *Czas. Eseje o wieczności*, Warszawa 2018.
- PELIKAN J., *Duch wschodniego chrześcijaństwa (600–1700)*, przekł. M. PIĄTEK, Kraków 2009 (Tradycja chrześcijańska. Historia rozwoju doktryny, t. II).
- *Rozwój teologii średniowiecznej (600 – 1300)*, przekł. J. POCIEJ, Kraków 2008 (Tradycja chrześcijańska. Historia rozwoju doktryny, t. III).
- PUFF H., *Die Sünde und ihre Metaphern. Zum Liber Gomorrhianus des Pertus Damiani*, „Forum Homosexualität und Literatur” 21 (1994), s. 45–77.
- QUINN P.A., *Better Than The Sons of Kings: Boys and Monks in the Early Middle Ages*, New York 1989 (Studies in History and Culture, 2).
- REYNOLDS PH.L., *How Marriage Became One of the Sacraments. The Sacramental Teology of Marriage from Its Medieval Origins to the Council of Trent*, Cambridge 2016 (Cambridge Studies in Law and Christianity).
- ROSÉ I., *Construire une société seigneuriale. Itinéraire et ecclésiologie de l'abbé Odon de Cluny (fin du IXe – milieu du Xe siècle)*, Turnhout 2008 (Collection d'Études Médiévales de Nice, 8).
- *Tenth-Century Cluny*, [w:] *A Companion to the Abbey of Cluny in the Middle Ages*, red. S.G. BRUCE, S. VANDERPUTTEN, Leiden–Boston 2022, s. 29–32.
- *Une approche de l'altérité en histoire: la vision des femmes chez Odon de Cluny*, [w:] *Penser l'altérité: ouvrage pluridisciplinaire*, red. A. LORDON, Marseille 2004, s. 47–69.
- ROSENWEIN B.H., *Generations of Feeling. A History of Emotions, 600 – 1700*, Cambridge 2016.

- SAS M., *Kult św. Piotra w pierwszej połowie X wieku*, [w:] ŚWIĘTY ODON z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 137–169.
- SCHUMACHER M., *Sündenschmutz und Herzensreinheit. Studien zur Metaphorik der Sünde in lateinischer und deutscher Literatur des Mittelalters*, München 1996.
- SCHÜNGEL-STRAUMANN H., *Die Frau am Anfang. Eva und die Folgen*, Münster 1997.
- SCORZA BARCELLONA F., *Magi, infanti e martiri nella letteratura cristiana antica*, Roma 2020 (Sacro/Santo, 29).
- SIECINSKI A.E., *The Filioque. History of a Doctrinal Controversy*, Oxford 2010.
- SKWIERCZYŃSKI K., *Mury Sodomy. Piotra Damianiego Księga Gomory i walka z sodomią wśród kleru*, Kraków 2011.
- SŁABOSZOWSKA K., *Passiones animae, uczucia i afekty. Wybrane aspekty studiów nad emocjami w średniowieczu*, [w:] ŚWIĘTY ODON z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 183–217.
- *Placz i łzy w księgach X–XII Roczników Jana Długosza*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 14 (2022), s. 160–184.
- SMOLAK K., *Zu einigen Graeca in der Occupatio des Odo von Cluny*, „Mittelateinisches Jahrbuch” 24–25 (1989–1990), s. 449–456.
- SPIER J., *Late Antique and Early Christian Gems*, Wiesbaden 2007.
- STAROWIEYSKI M., *Cykl o Trzech Magach*, [w:] *Apokryfy Nowego Testamentu, t. 1, Ewangelie apokryficzne, cz. 1*, red. tenże, Kraków 2003, s. 342–346.
- TESKE W., *Laien, Laienmönche und Laienbrüder in der Abtei Cluny: ein Beitrag zum «Konversenproblem»*, Berlin–New York 1977.
- THOMASSET C., *The Nature of Woman*, [w:] *A History of Women in the West: Silences of the Middle Ages*, t. 2, red. CH. KLAPISCH-ZUBER, London 1995, s. 43–59.

- TRUAX J.A., *Augustine of Hippo: Defender of Women's Equality?*, „Journal of Medieval History” 16/4 (1990), s. 279–299.
- VAN NIEUWENHOVE R., *An Introduction to Medieval Theology*, Cambridge 2012.
- VINCENT-CASSY M., *Between Sin and Pleasure: Drunkenness in France in the Late Middle Ages*, [w:] *In the Garden of Evil: The Vices and Culture in the Middle Ages*, red. R. NEWHAUSER, Toronto 2005, s. 393–430.
- WOOD R., *The Occupatio of St Odo of Cluny and the porch sculpture at Malmesbury Abbey*, „Wiltshire Archaeological & Natural History Magazine” 102 (2009), s. 202–210.
- ZIOLKOWSKI J., *The Occupatio by Odo of Cluny. A Poetic Manifesto of Monasticism in the 10th Century*, „Mittelaltinisches Jahrbuch” 24–25 (1989–1990), s. 559–567.
- *Talking Animals: Medieval Latin Beast Poetry, 750–1150*, Pennsylvania 1993.
- ŻREBIEC A., *O poczwórności Bożej. Wątki neoplatonickie w Kronikach Rudolfa Glabera*, [w:] RUDOLF GLABER, *Kroniki roku tysięcznego*, przekł. E. BUSZEWICZ, red.nauk. i oprac. M.T. GRONOWSKI, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 90, 2020, s. 47–82.
- *Topon atque usian, telon dat rebus et archin. Bóg, świat i kategorie w Occupatio I*, 1–63, [w:] ŚWIĘTY ODON z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 363–426.
- ŻAK Ł., *Emocje łączące niebo z ziemią w Cogitis me Paschazjusza Radberta, czyli o tym, jak teologia może wpływać na świat uczuć*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” 7 (2011), s. 100–140.
- *Kult Najświętszej Marii Panny w X wieku*, [w:] ŚWIĘTY ODON z CLUNY, *Occupatio. Część II: Paralipomena*, przekł. E. BUSZEWICZ, red. nauk. K. BIAŁAS, K. SKWIERCZYŃSKI, *ŻrMon* 98/2, Kraków 2024, s. 73–135.
- ŻUREK A., *Ewa – pierwsza kobieta w świetle pism świętego Augustyna*, „Vox Patrum” 66/36 (2016), s. 139–153.

ŚWIĘTY ODON Z CLUNY

OCCUPATIO

ODONIS ABBATIS CLVNIACENSIS

OCCVPATIO

Praefatio

Frater amande nimis, | Te pius implet amor, | gaudeo,
Iustitiae que sitis, | Pectoris est quod honor, | est decus.
Cor gemis esse fluens | Quaeris et unde tamen | de tuo.
Inde poema uoles, | Forte quod hoc religet, | ne fluat.
(5) Verba subinde seri | Non tibi nota petis: | grande fit,
Sensu si det nouitas, | Vt placitum faciat | tale quis;
At mihi grande foret | Nosse, quod usus habet. | tu noua -
Prisca satis studio | Sufficerent que tuo, | ut reor,
Mei cuperes gelidum | Feruere ni ingenium, - | me petis.

¹ Przedmowa *Occupatio* skupiła uwagę badaczy zajmujących się dotychczas poematem Odon, zob. m.in. J. ZIOLKOWSKI, *The Occupatio by Odo of Cluny. A Poetic Manifesto of Monasticism in the 10th Century*, „Mittelateinisches Jahrbuch” 24–25 (1989–1990), s. 564. Badacz zwraca tutaj uwagę na cel poematu, którym miałoby być pohamowanie uczucia niepokoju odbiorcy *Occupatio*. Inną, godną zwrócenia uwagi interpretacją jest hipoteza Christophera A. Jonesa. Badacz doprecyzowuje ów stan niepokoju adresata poematu,

ODON Z CLUNY

OCCUPATIO

*Przedmowa*¹

Bracie tak godny miłości, | Afekt pobożny masz w sobie, | cieszę się.
Pragnienie sprawiedliwości | Służy ku serca ozdobie | i chlubie.
Płaczesz, że serce ci słabnie, | A jednak starasz się pomóc | swej sprawie.
Dlatego prosisz o wiersze, | By ktoś twe serce podwiązał, | wzmocnił je.
(5) Prosisz, bym słowa układał, | Lecz takie, których byś nie znał. |
Sedno w tym,
By nowość miała sens taki, | Aby ktoś słuszną i prawą | spełnił rzecz.
Mnie się czymś wielkim wydaje | Znać to, co jest już zwyczajem, |
a ty znów,
Choć dawnych rzeczy już w pełni | Starczy, by prośbę twą spełnić
(mym zdaniem),
Chcesz aby znów rozgorzała | Ta moja wena skostniała | ku nowym.

który łączy z odczuwaniem przez niego napięcia seksualnego, zob. CH.A. JONES, *Monastic Identity and Sodomitic Danger in the Occupatio by Odo of Cluny*, „Speculum” 82/1 (2007), s. 16; odnośnie do Przedmowy poematu i przeznaczenia dzieła Odon zob. też BIAŁAS, s. 326–342 oraz E. BUSZEWICZ, *Poemat Odon z Cluny. Myśl zatrudniona, czyli medytacje, troski i rozpaczliwe starania*, [w:] *Paralipomena*, s. 453–477.

(10) Prorsus ubique bonum | Friget iners studium | iam nimis;
Friuola quisque cupit, | Nullus honesta petit, | pro dolor!
Laetor et inde tuos | His inhiare animos, | ut decet.
Caute sed ab sterili | Riuulus unde fluat? | haec ego,
Quod tamen imperitas, | Inscius aggrediar, | ut queo.
(15) Ex pote agentis opus | Censet heros superus: | ut pater
Tu cape et obsequium | Posse librando meum, | hoc rogo.

(10) Tymczasem słuszne zapaly | Wszędzie ostygły, zgnuśniały | bez mała.
Każdy chce głupstw i próżności | A nikt nie żąda zacności, | o biada!
Ale mnie cieszą twe chęci, gdy to, co zacne, je nęci, Jak trzeba.
Lecz z jałowego kamienia | Jak tryśnie źródło strumienia? | Mimo to,
Choć brak mi wiedzy i wprawy, | Zabiorę się do tej sprawy | Jak umiem.

(15) Pan sądzi na wysokości | Dzieło na miarę możliwości, | Jak ojciec.
Więc gdy mój dar sądzić będziesz, | Miej me zdolności na względzie, |
Proszę cię.

Liber I

Praefatio

Vita bonum que simul | Mors que malum que locatur
Ante hominem: quod ei | Forte placet, datur illi.
Lex Moysea refert, | Hoc sophus ille fatetur.
Sed bonus empyriis | Flagrat et improbus imis.
(5) Pessimat encliticis | Vsus ad infima pronos
Corrigit et studium, | Quod fuerit uiciatum.
Ergo licet luteam | Mens mage ringat ad offam,
Saepe coacta bonum | Vi genii subit actum.
Quaelibet intuleris, | Vt mola sponte capescit
(10) Hoc habet et placitum, | Cui magis haeret ob usum.
Ob quod ut ambifidae, | Ad bona uel mala promptae,
Inde quid ambrosium, | Quod probet esse saporum!
Et sit ut aesca, auidum | Quae trahit amnis esocem,
Naufrago ut est tabulae | Syrtibus astula fractae!
(15) Porro quod ipse gemis, | Me uehementius angit;
Te magis hinc egeo, | Quod medicina sit ego,
Strictius ut que liger, | Quod petis, et noua nitar.
Me riget ipse, precor, | Qui silici dedit aequor,
Mens ita quod metricet, | Semet ut inde modestet,
(20) Vt queat inde suos | Mens uaga figere motus!
Quod tibi in aure loquor, | Ne quis ut inde cachinnet.
Poscat uterque deum, | Ne sinat esse reatum!

² Aluzja do historii złotego cielca, por. Wj 32.

³ Wielka i Mała Syrta – zatoki na wybrzeżu libijskim.

Księga I

Przedmowa

Oto życie oraz dobro, | Oto śmierć i zło się kładzie
Przed człowiekiem: to dostanie, | Co spodoba mu się bardziej.
Tak Mojżesza mówi Prawo², | Tak też mędrzec ów wyznaje.
Lecz ku niebu dobry człowiek | Płonie, zły zaś ku otchłani.
(5) Zwyczaj psuje i osłabia | Ludzi skłonnych do złych rzeczy,
A gorliwość znów poprawić | Może to, co się popsuło.
Zatem, chociaż na kęs marny | Chętniej umysł ostrzy zęby,
Często z woli Bożej mocy | Skłania się ku dobrym czynom.
Wszystko, co weń tylko wrzucisz, | Zaraz tak jak młyn zabiera,
(10) A w tym ma upodobanie, | Co mu bardziej weszło w zwyczaj.
Zatem, gdy jest tak niepewny, | Do zła skłonny i do dobra,
To dla niego jest ambrozją, | Co odbiera jako smaczne.
Ktoś więc je jak chciwy szczupak | Wszystko, czym go wabi rzeka,
A rozbitek nawet drzazgę | Z deski pośród Syrt³ strzaskanej.
(15) A co więcej, nad czym płaczesz, To mnie jeszcze bardziej boli;
Bardziej trzeba mi niż tobie | Tego, co w chorobie lekiem.
Bardziej mnie twa prośba wiąże | I ku nowym dążę dziełom.
Niech mnie łaską swą orzeźwi | Ten, co ze skał wywiódł wodę⁴.
Umysł, układając wiersze, | Niech układa też sam siebie,
(20) Aby, skoro jest tak chwiejny, | Mógł umocnić swoje kroki.
Z tego, co ci szepczę w ucho | Niech nikt potem się nie śmieje –
Obaj zatem prośmy Boga, | Aby winy nie dopuścił.

⁴ Por. Wj 17,1–8.

Christe Iesu, inuoco te: | Largus ut es, miserere!
 Tu facis omne bonum | Ductor et es sapientum.
 (25) Fac pecus ipse loqui, | Dans mihi famina uerbi!
 Si minus utile erit, | Vel michi, posco, nec obsit!

Rex inuisibilis mundum, qui cernitur, egit,
 Indicet ut per opus se opifex mirabile mirus.
 Maxima res mundus rerum, quas cernimus, extat.
 Conficit hunc aer, tellus, mare, sidus et aether.
 (5) Aethera curua putes, planum cum sit teres aruum.
 Aer et ignis eunt susum, aequor et arua deorsum.
 Nympha grauis uolucris libratur in aera ductu,
 Ne corpus dubites super aethera posse manere,
 Perfidiosa cohors comitorum quod negat esse.
 (10) Dissona matheriem rerum qui elementa feracem
 (Frigida nam calidis compugnant, humida siccis
 Ponderis expertes et contra pondus habentes)
 Concordes dat habere uices, deus inde probatur.

Ergo fit inuisus per uisibilem manifestus,
 (15) Principium sine principio, finis sine fine.
 Hic topon atque usian, telon dat rebus et archin.
 Non minor in minimis maior ue probatur in amplis,
 Ast tamen ut micros megalos quoque uel quasi mesos,
 Dum minima affectu magna et medioxima dulci
 (20) Intimus obgirat refouens que forinsecus implet.
 Quod creat ex nichilo, disponit et ordine miro,

⁵ Szerzej na temat początkowych wersów poematu zob. A. ŻREBIEC, *Topon atque usian, telon dat rebus et archin. Bóg, świat i kategorie w Occupatio I, 1–63*, [w:] *Paralipomena*, s. 363–426.

Jezu Chryste, w swej hojności, | Gdy Cię wzywam, bądź miłościw,
Bo ty dobro wszelkie czynisz | Mądrych także Ty prowadzisz.
(25) Spraw, by bydlę rzekło słowo: | Proszę, obdarz mnie wymową.
Jeśli nic to nie pomoże, | Niech mi choć nie szkodzi, Boże!

Świat ten, który widzimy, uczynił Król niewidzialny⁵,
Aby się w dziele przedziwnym dał poznać Stwórcą przedziwny.
Świat ten największą jest rzeczą złożoną z rzeczy widzialnych:
Składa się nań ziemia, morze, słońce, powietrze i niebo.
(5) Niebo wydaje się łukiem, zaś ziemia jest płaska i gładka.
Ogień zdąży ku górze z powietrzem, a w dół ziemia z wodą.
Płynne i ciężkie niebo wznosi się nad powietrzem,
Abyś nie wątpił, że ciało może przebywać w niebiosach,
Czemu zaprzecza grono komediantów niewiernych.
(10) Ktoś więc w płodną materię ujął niezgodne żywioły
(Jest bowiem sobie przeciwne to co ciepłe i zimne,
To, co ciężar posiada i to, co nie ma ciężaru) –
I ujął w cykl zgodnych przemian – to dowód istnienia Boga.

Oto więc Niewidzialny objawia się w rzeczach widzialnych,
(15) Bez początku Początek, i Koniec, co nie ma końca⁶.
On dał rzeczom ich miejsce, naturę, cel i początek,
W rzeczach zaś małych – nie mniejszy i większy nie jest w tych wielkich,
Jest bowiem wielki zarazem, i mały, i jakby średni,
Skoro miłością słodką rzecz małą, wielką i średnią
(20) Z zewnątrz otacza, od wewnątrz napęlnia oraz pokrzepia.
To, co stwarza z niczego, w przedziwnym układa porządku,

⁶ Por. Ap 21,6; 22,13.

Singula quaeque suis faciens pulchrescere donis:
 Hoc color istud odor, sapor illud, uis id adornat.
 Vt nonnulla tamen uario quoque munere pollent,
 (25) Sic mores hominum diuerso munere distant:
 Viribus, ingenio, forma, uultu seu uoce,
 Et diuersa aetas persona suos que habet actus.

Ex nichilo factus nusquam residet quoque mundus.
 Si nichil est aliquid, iam non nihil esse liquebit.
 (30) Est cuicumque rei locus extra, haud intro locali;
 Si locus intro foret, magis ipsa loco locus esset.
 Quid locus est mundo, qui extra se nil habet, ergo?
 Scemate fors oui pateat tibi machina mundi;
 Non satis expressam, sed dat pro parte figuram.
 (35) Aer humum claudit, caelum hunc altrinsecus ambit.
 Testa oui glaram croceum ambit et ipsa liquorem:
 Testa sit ergo polus, glara aer, humus liquor ille.
 Aer humus que suas, quod musa poetica fingit,
 Impellit uires, irrumpere mutuo nitens.
 (40) Hic leuat, illa premit, par pondus utrumque repellit;
 Vis utriusque facit, nequeat quod uterque moueri.

Ergo iubendo creat, nutu diuersa coaptat,
 Pulchrius unimodum pangens per dissona mundum.
 Quam mirabilior miris rebus micet auctor,
 (45) Singula quaeque probant, quae, ita cum sint facta, nitescunt.
 Stilla minor fluuio, scintilla rogo minor extat;

⁷ Owidiusz, *Metamorfozy*, XV 239–244: „Odwieczny wszechświat jest złożony z czterech podstawowych składników. Dwa z nich, ziemia i woda, dużo ważą i swoim własnym ciężarem opadają w dół. Dwa